

Проф. др Бранко Мораит

ДВАДЕСЕТ ПЕТИ СУСРЕТ КОПАОНИЧКЕ ШКОЛЕ ПРИРОДНОГ ПРАВА ПРАВО И МОРАЛ

doi: 10.7251/GPF1335247M

У времену од 13. до 17. 12. 2012. године у континуитету од 1987. године, са само једном годином прекида, четврт вијека, засједа Копаоничка школа природног права којом непрестано и неуморно предсједава и руководи наш највећи цивилиста, академик, проф. др Слободан Перовић. Поред њега у раду и дјеловању Школе све ове године најзапаженију улогу врхунског модератора сесија Школе има уважени проф. др Миодраг Орлић. Раме уз раме са овим предводницима научне редакције Школе, организационе послове на изванредан начин обавља поштовани Мирослав Варићак.

Овогодишњи 25. сусрет био је посвећен великој и вјечној теми о моралу и праву. У раду школе право је читав период рада доминирало, али се увијек, због карактера школе, осјећао латентан утицај морала на школу природног права. Убијеђени смо да ова тема није данас изабрана насумично или случајно. Морална обнова је друштвени императив. Дјеловање Копаоничке школе нераскидиво је повезано са једним историјским тренутком турбулентних промјена, друштвених сукоба падова и жељене обнове друштва, државе и морала. Ратни конфликт и поратна транзиција замјетно су измијенили геополитички пејсаж дојучерашње заједничке државе као и правне системе до јуче јединствене југословенске државне заједнице. Ове турбулентне промјене, посебно у сфери економије, нису мимоишле ни морална схватања људи и моралне обичаје људи на овим, бившим југословенским просторима које сада међународни центри моћи називају регијом Југоисточне Европе или Западног Балкана. Посљедњих година, које се могу везати за трајање Копаоничке школе, на бившим југословенским просторима, десило се мноштво негативних процеса, догађаја и

емоција. Сви знамо да је ту било мржње, насиља, злочина свих врста, нетрпељивости, зависти и похлепе, страдање моралних начела, добрих обичаја и невиних људи. Познаваоци људске душе подсјећају да у свакој мржњи има и зрнце љубави. Старе мржње представљају сталну опасност која може да затрује увијек изнова сав наш простор и да се протеже и на наше потомке, јер је искуство зла, мржње, зависти, нетолеранције, олаког кажњавања невиних и освете, толико разорно и јако на овим нашим просторима да се мора стално тражити и постављати одбрана од тих пошести. У игри и ривалству мржње и љубави, добра и зла увучени су сви људи са ових наших заједничких простора. Људи с ових простора морају стално тежити да се подигну и ако посрну и падну и да се издигну изнад сталног падања у провалију разарања и омраза коју им је одредио усуд постојања овдје и тада као и овдје и сада. А шта је то друго него морална обнова.

Копаоничка школа природног права започела је свој рад 1987. године као Школа цивилног права да би, слиједећи визију свога предједника, професора Слободана Перовића, проширила своје оквире отворивши врата свим правним подручјима која су своје мјесто под копаоничким сунцем нашла у Хексагону природног права (*HUMANITAS, VITA, LIBERTAS, PROPRIETAS, IUSTITIA, IUS*).

Како смо већ споменули, овогодишњи, јубиларни, 25. Сусрет био је посвећен општој теми: ПРАВО И МОРАЛ. Копаоничка школа природног права ову је тему ове године поставила у центар збивања, али то није неки велики заокрет. Ова тема је латентно присутна у досадашњем успјешном раду Школе, јер се њен рад заснива на континуираном рјешавању дуалитета позитивног (пречесто неправедног) и природног права (праведног по себи) успостављањем и образлагањем теорије ТРИПАРТИЦИЈЕ: узорног, супсидијарног и корективног дејства природног права као тековине Деветих сусрета Школе 1995. и успостављању МОРАЛНЕ ТРИПАРТИЦИЈЕ РАЗВОЈА ПРАВА, од првобитног које је тражило одмазду - УЧИНИ ЗЛО, преко преовлађујућег у

историји вођеног принципом хришћанске етике - НЕ УЧИНИ ЗЛО, до модерних времена права надахнутог ауторитетом умног природног права, опште кодификованог у међународне документе стандарда људских права са водећим принципом - УЧИНИ ДОБРО. Досадашњи успјешан рад Школе изњедрио је и велику тему 25. сусрета - МОРАЛ И ПРАВО.

Реферати учесника су објављени у четири тома од по преко хиљаду страница текста часописног формата. Како је Редакција на почетку Првог тома истакла, за овај сусрет публиковано је 270 реферата распоређених у шест катедри и 24 секције. Објављени реферати обухватају четири тома „Правног живота“, бр. 9-12/2012, на четири хиљаде страница штампаног текста.

ПРВИ ТОМ започиње основни реферат. То је у ствари монографска студија из пера проф. др Слободана Перовића, предсједника Удружења Копаоничке школе природног права, *Universitas iuris naturalis Copronici*. Као мото свог надахнутог усменог излагања основног реферата под насловом „Природно право и морал“ професор Перовић је изабрао Кантову посланицу грађанима свијета, те је казао: „што се размишљање чешће и постојаније њима бави, две ствари испуњавају душу увек новим и све већим дивљењем и страхопоштовањем: ЗВЕЗДАНО НЕБО ИЗНАД МЕНЕ И МОРАЛНИ ЗАКОН У МЕНИ“. Тиме је професор, као диригент испред оркестра, дао интонацију цјелокупном ауторском оркестру који је под његовом диригентском палицом, свако из свог угла, настојао освијетлити однос права и морала, њихов утицај и међузависност, а посебно моралност права које се данас осамосталило и изборило за водећу улогу регулатора људских и међуљудских односа и понашања. Професор Перовић је у свом основном реферату однос права и морала свестрано и свеобухватно одредио. За овај приказ изабраћемо само нека истакнута мјеста из основног реферата. Право је хетерономан систем норми, док је морал аутономан нормативни систем. Ми бисмо додали да је право извана наметнута норма, док је морал изнутра ауторитативна, аутономна, норма. Најчешће је заступано

схватање о праву као „минимуму морала“, које схватање је развио Јелинек. Према Р. Паунду, четири су фазе развоја односа права и морала. Претправна фраза је неиздиференциран однос, у којој се фази није право разликовало од моралности. Друга фаза стриктног права афирмише кодификован и искристалисан обичај. Трећа фаза је она у којој се преобликује право уз помоћ морала, фаза правичног и природног права. Четврта је фаза у којој су морал и моралност света обавеза за ствараоца права, док је за судију света дужност да се само придржава тако створеног и повјереног му на чување права.¹

ТОМ ПРВИ, поред основног реферата обухвата и реферате Прве катедре - Право на живот (живот, здравље, екологија, спорт). У оквирима прве катедре велики број реферата обрађује актуелне промјене у кривичном законодавству, одговорност за љекарску грешку и проблеме трансплантације људских органа, питање еутаназије, медицинске експерименте и одговорности због неуказивања љекарске помоћи.

Друга катедра, Право на слободу, превасходно обрађује разна питања кривично-правне и кривично-процесне заштите личности. Приложени реферати се посебно баве новим закоником о кривичном поступку Србије, уставношћу његових норми, начелом материјалне истине које је пред ишчезавањем у кривичном поступку, американизацијом доказног поступка и адверзијалношћу новог кривичног поступка што су процеси већ виђени у Босни и Херцеговини и Југоисточној Европи. У другој секцији - о Слободи личности, аутори расправљају о правима дјетета, планирању породице и имовинско-правним породичним односима, са мноштвом реферата иностраних аутора, из земаља изван Регије.

ТОМ ДРУГИ садржи реферате из породичног права и управно-правних института заштите слободе. У чланцима се расправља о разним аспектима положаја управе у демократској правој држави.

¹ Перовић, С. , Природно право и морал, Правни живот, број 9/12, стр. 133.

Трећа катедра, Право на имовину, своју презентацију започиње уводним рефератом проф. др Миодрага Орлића под насловом „Правна и морална одговорност“. Професор Орлић истиче да морална кривица постоји само када се поступа са намјером, а што се тиче деликтне одговорности она се заснива на непажњи као доњем прагу кривице.² У осталим радовима запажено је истраживање односа обичаја и облигационог права. У подсекцији, о својини, нарочита пажња је посвећена рјешењима новог Закона о враћању имовине и обештећењу, а у подсекцији, о својини и наслеђу, расправља се о границама слободе тестаментарног располагања. У Секцији 2, Уговор и одговорност за штету, расправља се питања дејства морала и моралних норми на уговорне односе и уговорно право. У Секцији 3, Порези, разматрају се различити аспекти порезне одговорности и утицаја пореског морала на плаћање фискалних обавеза пореских обвезника.

ТОМ ТРЕЋИ наставља презентацију реферата Треће катедре, Право на имовину кроз Секцију 4. Привредна друштва, Секцију 5. Међународни привредни уговори, Арбитража, Секцију 6. Осигурање, Секцију 7. Радни односи и Секцију 8. Банке и банкарски послови.

Четврта катедра, Право на интелектуалну творевину, обухвата реферате који обрађују разна питања из домена индустријске својине и ауторских права.

Пета катедра, Право на правду, у Секцији 1, Суд у конекситету правде, обрађује у насловном реферату проф. др Гордане Станковић, питање мирног рјешевања грађанских спорова путем медијације, а остали реферати обрађују разна актуелна питања парничног, ванпарничног и извршног грађанског поступка, као и нотарско право.

ТОМ ЧЕТВРТИ, даје простор Петој катедри, Право на правду, са значајним бројем реферата посвећених Међународним односима и правди, Међународном јавном праву и Праву ЕУ.

Шеста катедра, Право на правну државу, најпосвећенија је разради основне теме 25. Сусрета кроз реферате о савременој

² М. Орлић: Правна и морална одговорност, Правни живот, бр. 10/2012, стр. 449.

школи природног права, моралу и праву у наше доба, моралности права и праведности морала, односу права и морала. У подсекцији, Уставно-правна питања, обрађује разна уставно судска и уставно-институционална питања која се намећу правничкој јавности Републике Србије али и Републике Српске.

Аутор овог приказа, не без поноса и задовољства истиче да је вишедеценијски учесник и аутор реферата на већини Сусрета Копачичке школе, почев од Школе цивилног права до Школе природног права. У току свих ових лијепих и корисних сусрета и дружења са колегама и професорима права аутор ових редова је у Републици Српској и Босни Херцеговини настојао придобити што више аутора који би активно учествовали у раду Копачичке школе. Као резултат и тога настојања на 25. Сусретима учествовали су са рефератима учесници из Републике Српске и Босне и Херцеговине, према редосљеду катедри: др Вељко Икановић, Судија Врховног суда РС, са рефератом: „Примјена блажег закона за кривична дјела ратних злочина у БиХ“; академик, проф. др Миодраг Симовић и доц др Владимир Симовић: „Савремени развој кривичног процесног права у РС“, др Маја Чолаковић доцент Правног факултета Универзитета „Џемал Биједић“ из Мостара. „Положај дјетета као пацијента у праву БиХ“, доц. др Анита Дураковић, са истог факултета: „Колизионоправна аутономија за развод брака“; проф. др Душко Медић, декан Правног факултета Универзитета „Апеирон“: „Државина насљедника у праву РС“; проф. др Бранко Мораит, „О моралности уговорног права“; др Игор Вујовић, доцент Правног факултета „Слобомир П“ Универзитета у Бијелини: „Одговорност по основу кривице“; др Дијана Марковић-Бајаловић, професор Правног факултета Универзитета у Источном Сарајеву-Пале: „Временски сукоб закона у праву конкуренције“; доц. др Борислав Граховац са истог факултета: „Јавно-приватно партнерство - Канадски прилаз“; Академик, проф. др Витомир Поповић, декан Правног факултета Универзитета у Бањој Луци: „Неки апекти споразума о сукцесији имовине бивше СФРЈ“; мр Александар Поповић, адвокат из Бање Луке: „Фазе у рјешавању

спорова у оквиру СТО“; мр Зоран Васиљевић, виши асистент Правног факултета Универзитета у Бањој Луци: „Одговорност из уговора о кредиту“, др Ранка Рачић, професор Правног факултета Универзитета у Источном Сарајеву и Универзитета у Бања Луци: „Право умјешача на правни лијек у туђој парници“; проф. др Филип Турчиновић: „Суверенитет као одговорност“, проф. др Миле Дмичић, Правни факултет Универзитета у Бања Луци: „О институтима уставног и правног система БиХ“, др Радомир Лукић, професор Правног факултета Слобомир П Универзитета из Бијељине: „Посланички имунитет у БиХ“ и доц. др Горан Марковић, Правни факултет Универзитета из Источног Сарајева. „Детерминанте партијског система у БиХ“.

Аутор ових редова је припремајући свој реферат ушао у широко поље истраживања етичких питања и моралних категорија кроз доступну богату литературу. Пошао је од претпоставке да без основног и општег изучавања етике нема услова ни за обраду утицаја морала на уговорно право и утврђивање веза и односа на овом подручју. Пошао је од увјерења да је овај тежи пут потребан ма колико био тежак. Неке колеге су га одговарале од тежег пута говорећи да ће бити довољно обрадити тему из подручја којим се аутор иначе бави, док је аутор ову моралну дилему ријешити изабравши дужи и тежи пут. Идући кроз литературу о моралу и етици, кроз историју етике и изворне филозофске радове закључио је да правни студиј у нас већ дуго трпи хронични дефицит неизучавања етике и односа морала и права на правним студијима. Због тога је потребно предложити увођење наставно-научног предмета о етици, правничкој етици, односу морала и етике и сл. . Насловна тема 25. Сусрета Копачичке школе природног права ПРАВО И МОРАЛ у потпуности одговара називу те насушне, наставно-научне дисциплине будућих правних студија. Универзитетске студије других дисциплина нису заборавиле на етику као струковни морал, каква је љекарска етика или новинарска етика. У нашем реферату смо спомињали кодексе адвокатске и судијске етике. Због свега тога постоје и теоријски и практични разлози да се правне студије

обогате студијем правничке етике. Уводни реферат академика, проф. др Слободана Перовића предлажемо за увод неког будућег уџбеника Етике за правнике.

На крају пожелимо још много сусрета Копаоничке школе природног права која је од неупоредивих природних љепота планине начинила међународно цијењени правнички Олимп.